

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

KONRAD
ADENAUER
STIFTUNG

חינוך אזרחי וחינוך לדמוקרטיה במערכת החינוך בישראל

דרכי יישום ופעולה במערכת מפוצלת

דצמבר 2021

באוקטובר 2020 הוצג במסגרת הכנס ע"ש ירון אזרחי של המכון הישראלי לדמוקרטיה מסמך עקרונות לקידום חינוך אזרחי וחינוך לדמוקרטיה במערכת החינוך. המסמך הציג מסגרת מעודכנת לעקרונות אלו וכתב בשיתוף עם קבוצת מומחים ומומחיות ממגוון תחומי חינוך: מחקר, הכשרה ומדיניות. המסמך כלל **הצעה למסגרת יישומית לקידום חינוך בר קיימא המשלב מושגים, מיומנויות וערכים דמוקרטיים ומשמש תשתית לקידומו של חינוך אזרחי על כל מרכיביו לאורך כל שנות הלימוד וכחלק בלתי נפרד מסדר היום החינוכי של כל תלמיד/ה, מורה ומחנכ/ת בישראל.**

הצורך במסמך זה עלה לנוכח העובדה שבמדינת ישראל החינוך לדמוקרטיה כחלק מהחינוך האזרחי אינו מוטמע במערכת באופן עמוק ומחייב. מציאות זו אינה חדשה אך היא התחדדה לאור המשבר הפוליטי והחברתי של 2019-2020, אירועי האלימות במאי 2021 והעלייה במדדי ההסתה והגזענות. מציאות זו דורשת שינוי יסודי ועמוק בכל הקשור למקומם של החינוך האזרחי והחינוך לדמוקרטיה במערכת החינוך הן ברמת המשאבים והתכנון הן ברמת התוכן וההטמעה. מעבר לשינוי הנדרש בסדר העדיפויות, יש להתמודד גם עם פערי ידע על דמוקרטיה ועם פערי יישום, שבאים לידי ביטוי בנכונות של כלל האזרחים להגן ולשמור על הדמוקרטיה בהתנהלותם החברתית והאזרחית.

ואולם כדי שהמלצות המדיניות הכלליות יוכלו להתממש, נדרשת הכרה במבנה המפוצל של מערכת החינוך כמאפיין מרכזי שלה. שורשיו של הפיצול המינהלי והארגוני של המערכת הם היסטוריים וממוסדים, לא רק בחלוקה לאגפים נפרדים ואוטונומיים אלא גם בהבחנה החוקית ביניהם. המשמעות של הפיצול היא מדיניות חינוך שונה המתקיימת במסגרת רשויות חינוך שונות. במצב זה יש קושי לייצר מודל חינוכי במדינה יהודית ודמוקרטית הנותן מענה מותאם הן לצרכים הייחודיים של כל מגזר הן לתחושת השייכות לקהילת האזרחים. במסמך העקרונות (2020) מפורטים חסמים שונים הנגזרים מציאות זו והמייצרים קושי בקידומו של חינוך זה.

התהליך הנוכחי של "התוכנית לחינוך לדמוקרטיה" של המכון הישראלי לדמוקרטיה שאנו בפתחו הוא משום צעד נוסף בגיבושה של מדיניות לחינוך אזרחי וחינוך לדמוקרטיה. מטרתו היא לתרגם את ההכרה במערכת המפוצלת להתייחסות אופרטיבית, הנותנת ביטוי לייחודיות של כל אחת ממערכות החינוך השונות המתקיימות בתוך מערכת החינוך ובשותפות עימה. בשלב הזה ההתמקדות היא בארבע מערכות החינוך המרכזיות הפועלות בישראל: החינוך החרדי, החינוך הממלכתי-ערבי, החינוך הממלכתי, החינוך הממלכתי-דתי. יש להביא בחשבון כי כל אחת מהמערכות האלה אינה עשויה מקשה אחת ומתמודדת עם גיוון רב על בסיס עדתי, תרבותי ודתי פנים-מגזרי. מטרת המהלך הנוכחי היא לאפשר לאנשי ונשות החינוך והמקצוע של כל אחת ממערכות החינוך השונות לנסח את דרכי הפעולה הרצויות לקידום חינוך אזרחי וחינוך לדמוקרטיה במרחב החברתי שלה, מתוך התייחסות למאפיינים ייחודיים תרבותיים ודתיים מצד אחד, ויחסי כוחות פוליטיים מן הצד האחר. בסיום המהלך יוצג לפני מקבלי החלטות וקובעי מדיניות מסמך העקרונות וארבעת ניירות העמדה, הכוללים הצעה לפעולות המדויקות לצורך קידום של מרכיבי החינוך האזרחי והחינוך לדמוקרטיה בכל אחת מארבע הקבוצות ומערכת החינוך המשרתת כל אחת מהן.

מכלול זה של מסמכי מדיניות יספק מבט-על מתוך התייחסות לביטוי הייחודי והמותאם לכל אחת מהקבוצות החברתיות בישראל באמצעות מערכת החינוך לצורך התמודדות עם אתגר החיים המשותפים במדינה.

